

Correctiepraktijk en -proces van het Centraal Schriftelijk Examen 2018

Amsterdam, december 2018
In opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Correctiepraktijk en -proces van het Centraal Schriftelijk Examen 2018

Eindrapport

Emina van den Berg
Djoerd de Graaf
Henri Bussink

seo economisch onderzoek

“De wetenschap dat het goed is”

SEO Economisch Onderzoek doet onafhankelijk toegepast onderzoek in opdracht van overheid en bedrijfsleven. Ons onderzoek helpt onze opdrachtgevers bij het nemen van beslissingen. SEO Economisch Onderzoek is gelieerd aan de Universiteit van Amsterdam. Dat geeft ons zicht op de nieuwste wetenschappelijke methoden. We hebben geen winst oogmerk en investeren continu in het intellectueel kapitaal van de medewerkers via promotietrajecten, het uitbrengen van wetenschappelijke publicaties, kennisnetwerken en congresbezoek.

SEO-rapport nr. 2018-106

ISBN 978-90-6733-953-7

Informatie & Disclaimer

SEO Economisch Onderzoek heeft op de verkregen informatie en data geen onderzoek uitgevoerd dat het karakter draagt van een accountantscontrole of due diligence. SEO is niet verantwoordelijk voor fouten of omissies in de verkregen informatie en data.

Copyright © 2018 SEO Amsterdam. Alle rechten voorbehouden. Het is geoorloofd gegevens uit dit rapport te gebruiken in artikelen, onderzoeken en collegesyllabi, mits daarbij de bron duidelijk en nauwkeurig wordt vermeld. Gegevens uit dit rapport mogen niet voor commerciële doeleinden gebruikt worden zonder voorafgaande toestemming van de auteur(s). Toestemming kan worden verkregen via secretariaat@seo.nl

Samenvatting en conclusies

Een goed correctieproces van het Centraal Schriftelijk Examen vraagt om duidelijke afspraken, ook over de facilitering. Correctoren die aangeven dat dit op hun school goed geregeld is, ervaren de correctie minder vaak als belastend.

Kwaliteit correctie doorgaans op orde, met name volgens ervaren correctoren

De kwaliteit van de correctie is volgens zowel de eerste als de tweede correctoren doorgaans op orde. Zo'n 3 procent van de eerste correctoren beoordeelt de tweede correctie als (zeer) onvolledig, 3 procent als (zeer) onzorgvuldig en als ze vinden dat de tweede correctoren niet de juiste soepelheid betrachten, komt dat eerder doordat ze (te) streng zijn dan (zeer) soepel. De volledigheid van de tweede correctie is verbeterd t.o.v. 2011. Wel nemen t.o.v. 2016 de volledigheid, soepelheid en zorgvuldigheid van de tweede correctie licht af.

Tweede correctoren zijn wat minder positief over eerste correctoren: 17 procent beoordeelt hun werk als (zeer) onzorgvuldig en 32 procent als (te) soepel. Met name examenvakken als kunst en muziek worden volgens tweede correctoren vaak als (te) soepel beoordeeld. Daarnaast vindt 15 procent dat eerste correctoren het correctievoorschrift (zeer) incorrect hebben toegepast. Dat zijn ook de tweede correctoren die aangeven dat hun invloed op de score (zeer) groot is. Bij al deze oordelen over eerste correctoren geldt overigens: hoe ervarener de tweede correctoren zijn, des te positiever de beoordeling van de eerste corrector. Om beginnende correctoren wegwijs te maken, koppelen sommige scholen ze aan een ervaren corrector ('buddy').

Ervaren belasting is groot, maar scholen kunnen er wat aan doen

De helft van de eerste en tweede correctoren vindt de correctie belastend tot zeer belastend. Daarbij bestaan wel grote verschillen tussen onderwijsniveaus en type examenvakken. Zo worden vmbo-examens veel minder vaak als (zeer) belastend ervaren dan havo- en vwo-examens en ervaren correctoren van een alfak de correctie minder vaak als (zeer) belastend dan correctoren van andere vakken.

Scholen lijken wat te kunnen doen aan de belasting. De ervaren belasting van de correctie hangt namelijk positief samen met een aantal aspecten van het correctieproces: de (tevredenheid met de) facilitering en het maken van afspraken over de organisatie van de correctie in schoolverband. Overigens is de ervaren belasting van de tweede correctie sinds 2011 en 2016 al licht afgenomen.

Een goed correctieproces vraagt om duidelijke afspraken, ook over de facilitering

Een kwart van de correctoren geeft aan dat er in schoolverband nadere afspraken zijn gemaakt over de organisatie van de examencorrectie. Volgens schoolleiders, teamleiders en examensecretarissen is dat veel vaker het geval (ruim 70 procent). Het verschil wordt mede veroorzaakt doordat leidinggevend en examensecretarissen hier ook onderling over spreken. Toch is volgens zo'n 20 procent van de leidinggevend en examensecretarissen de verantwoordelijkheid voor het tijdig inplannen van de examencorrectie überhaupt niet belegd binnen hun school. Dat geldt nog wat vaker voor het vrijstellen van correctoren voor reguliere werkzaamheden.

Ongeveer de helft van de correctoren is volgens eigen zeggen niet gefaciliteerd voor het correctiewerk in 2018. Dat beeld wordt bevestigd door schoolleiders, teamleiders en examensecretarissen. Nagenoeg alle leidinggevend en examensecretarissen die aangaven dat de correctie niet gefaciliteerd wordt, vinden dat het onderdeel is van de taken van docenten van examenklassen en het er dus 'gewoon' bij hoort. Correctoren die aangeven wel gefaciliteerd te zijn voor de eerste of tweede correctie, hoeven veelal geen extra lessen te geven in de vrijgekomen uren. Ook (financiële) compensatie voor (een deel van) de bestede uren komt voor, met name bij tweede correctoren. Bij de facilitering wordt overigens vaker niet dan wel rekening gehouden met de correctie-intensiteit van de examenvakken, ondanks de geconstateerde verschillen in ervaren belasting tussen examenvakken.

Dit sluit aan bij de meest genoemde verbeterpunten voor het correctieproces door leidinggevend en examensecretarissen: een betere afstemming/samenwerking/communicatie, een betere facilitering, een betere evaluatie van het correctieproces en meer differentiatie in de facilitering. Oplossingen noemen ze ook: het maken van duidelijke afspraken (in plaats van het volgen van de richtlijnen), extra geld om docenten te kunnen uitroosteren van hun lestaken, inplannen van de evaluatie in de jaaragenda en draagvlak van de directie voor differentiatie van de facilitering. Dit zijn precies de zaken die goed geregeld zijn bij de scholen waar het correctieproces goed verloopt. Taakverlichting tijdens de examenperiode of het aanwijsbaar opnemen van de uren voor de tweede correctie in de normjaartaak helpt volgens de helft van de correctoren ook om tweede correctoren het examenwerk integraal na te laten kijken. Een betere facilitering hangt samen met minder ervaren tijdsdruk.

Resultaten gebaseerd op meningen uit enquêtes en interviews

De informatie over de uitvoeringspraktijk en het correctieproces van het Centraal Schriftelijk Examen (CSE) in het voortgezet onderwijs in 2018 is verzameld door middel van een enquête onder 8.630 (eerste en tweede) correctoren van alle examenvakken, een enquête onder 628 schoolleiders, teamleiders en examensecretarissen en telefonische interviews bij acht goede voorbeelden van de uitvoeringspraktijk of het correctieproces. De monitor is daarmee volledig gebaseerd op de percepties van betrokkenen bij het CSE.

Inhoud

Samenvatting en conclusies	i
1 Aanleiding, doel en opzet van de monitor	1
1.1 Aanleiding en doel van de monitor.....	1
1.2 Opzet van de huidige monitor.....	1
1.3 Opbouw van het rapport	2
2 Uitvoeringspraktijk CSE 2018	3
2.1 De kwaliteit van de correctie.....	3
2.2 De belasting van de correctie.....	6
2.3 Ontwikkeling uitvoeringspraktijk tweede correctie.....	8
3 Correctieproces CSE 2018	11
3.1 Voorbereiding en afspraken	11
3.2 Facilitering van de correctie.....	14
3.3 Tevredenheid en suggesties voor verbeteringen	16
Bijlage A Nadere onderzoeksverantwoording.....	21
Bijlage B Aanvullende tabellen uitvoeringspraktijk	23
Bijlage C Aanvullende tabellen correctie-proces	25
Bijlage D Vragenlijst correctoren	29
Bijlage E Vragenlijst schoolleiders.....	35

1 Aanleiding, doel en opzet van de monitor

Hoe is het gesteld met de correctiepraktijk rondom het Centraal Schriftelijk Examen in het voortgezet onderwijs? En hoe wordt het correctieproces op scholen vormgegeven? Deze monitor kijkt naar de situatie anno 2018.

1.1 Aanleiding en doel van de monitor

De correctie van het Centraal Schriftelijk Examen (CSE) staat al geruime tijd in de belangstelling. In 2011 en 2016 deed CITO onderzoek naar de praktijk van de eerste en tweede correctie bij 12 examenvakken.¹ De resultaten gaven aanleiding om, middels een monitor, een vinger aan de pols te houden aangaande de correctie van het CSE.² In 2017 is de monitor CSE opnieuw verricht, door de Federatie van Onderwijsvakorganisaties (FvOv). Deze keer onder docenten van alle examenvakken in alle onderwijsniveaus. Hierdoor en door een andere manier van bevragen bleek het lastig om goed te vergelijken met eerdere jaren.

Deze editie van de monitor heeft een iets andere insteek gekregen dan die van voorgaande edities. Er is een extra onderdeel toegevoegd aan de monitor waarmee informatie is verkregen over hoe scholen het correctieproces vormgeven, middels bevraging van schoolleiders, teamleiders en examensecretarissen. Op basis hiervan is het mogelijk om verbanden tussen het correctieproces en de uitvoeringspraktijk te onderzoeken en praktijkvoorbeelden aan te dragen van scholen waar het correctieproces goed verloopt.

1.2 Opzet van de huidige monitor

De huidige monitor bestaat uit drie onderdelen:

1. een online enquête onder (eerste en tweede) correctoren,
2. een online enquête onder schoolleiders, teamleiders en examensecretarissen,
3. een aantal telefonische interviews.

Hieronder volgt een nadere toelichting op alle drie de onderdelen.

Enquête onder (eerste en tweede) correctoren

Net als in de voorgaande edities van de monitor correctiepraktijk is in 2018 een enquête uitgezet onder docenten die in 2018 eerste of tweede corrector van examens waren. Hierbij is een vergelijkbare vragenlijst gehanteerd als in voorgaande jaren. De vragenlijst is opgenomen in Bijlage D. Correctoren van alle examenvakken en onderwijsniveaus zijn door het ministerie van OCW uitgenodigd voor deelname aan de enquête. De uitnodigingen zijn verstuurd in samenwerking met

---

¹ Kuhlemeier, H & E. Kremers (2016). De praktijk van de eerste en tweede correctie van het CSE. Technische rapportage van de landelijke enquête van 2016 in vergelijking met 2011. Arnhem: Cito.

² In 2016 hebben ook drie vakinhoudelijke verenigingen (de Nederlandse Vereniging van Wiskundeleraren, de Nederlandse Vereniging voor het Onderwijs in de Natuurwetenschappen en de Vereniging van Leraren in Levende Talen). een vragenlijst voorgelegd aan hun leden, waarbij ook docenten van een aantal andere examenvakken werden bevraagd.

Examenblad.nl. De enquête is ingevuld in de periode 12 juni tot 9 juli 2018. De respons op deze enquête is weergegeven in Tabel A.1 in Bijlage A.

Enquête onder schoolleiders, teamleiders en examensecretarissen

Nieuw element in de monitor is een enquête over het correctieproces op scholen. Daarmee is informatie verkregen over o.a. de voorbereiding en facilitering van de correctie en suggesties voor verbeteringen. Deze vragenlijst is opgenomen in Bijlage E. De doelgroep van deze enquête (schoolleiders, teamleiders en examensecretarissen) is eveneens door het ministerie van OCW uitgenodigd om de vragenlijst in te vullen, wederom in samenwerking met Examenblad.nl. De enquête is ingevuld tussen 4 en 21 oktober 2018. De respons op deze enquête is weergegeven in Tabel A.5 in Bijlage A.

Telefonische interviews

In de monitor van 2017 is aangegeven dat scholen gebaat zijn bij een overzicht van goede praktijken die leiden tot een optimale correctiepraktijk. Om enkele goede voorbeelden te kunnen beschrijven, zijn er acht verdiepende telefonische interviews gehouden met schoolleiders, teamleiders, examensecretarissen en correctoren. De contactgegevens van de gesprekspartners zijn verkregen via de enquêtes. Wanneer bleek dat een respondent tevreden is over de correctiepraktijk of het correctieproces is gevraagd om een telefoonnummer achter te laten om nadere informatie in te kunnen winnen.

1.3 Opbouw van het rapport

Dit rapport bestaat uit twee delen. Het eerste deel (Hoofdstuk 2) schetst een beeld van de uitvoeringspraktijk van het CSE in 2018. Daarin komen de kwaliteit van de correctie en de ervaren belasting aan de orde, evenals de ontwikkeling van een aantal kwaliteitsaspecten vanaf 2011. Het tweede deel (Hoofdstuk 3) geeft een beeld van het proces rondom de correctie van het CSE in 2018. Dit proces wordt vanuit verschillende perspectieven bekeken, namelijk vanuit het perspectief van schoolleiders, teamleiders en examensecretarissen en vanuit correctoren. Omwille van de leesbaarheid van het rapport is ervoor gekozen om de onderzoeksverantwoording, aanvullende tabellen en de vragenlijsten op te nemen in de bijlagen.

2 Uitvoeringspraktijk CSE 2018

De kwaliteit van de correctie is volgens de meeste correctoren op orde. Tegelijkertijd wordt de correctie door de helft van alle correctoren als (zeer) belastend ervaren. Die ervaren belasting hangt onder meer samen met de (tevredenheid over de) facilitering van de correctie en de organisatie ervan.

Dit hoofdstuk presenteert de resultaten ten aanzien van de uitvoeringspraktijk van het Centraal Schriftelijk Examen in het schooljaar 2017-2018, 8.630 (eerste en tweede) correctoren van alle examenvakken hebben hiervoor een enquête ingevuld over onder meer de kwaliteit van de correctie en de ervaren belasting ervan. Waar mogelijk is getoetst of de percepties verschillen tussen correctoren van verschillende typen vakken (alfa-, bèta-, gamma- en overige vakken zoals kunst en muziek)³, van verschillende onderwijsniveaus (vmbo, havo en vwo) en tussen de ervaringsjaren van de correctoren (minder dan 5 jaar ervaring, 5-15 jaar ervaring en 15 of meer jaar ervaring).⁴ Ook is in nadere analyses de samenhang bekeken tussen o.a. de kwaliteit van de correctie en de facilitering.

2.1 De kwaliteit van de correctie

Als indicator van de beleefde kwaliteit van de correctie van het Centraal Schriftelijke Examen in 2018 is via de vragenlijst voor correctoren gevraagd naar een aantal aspecten van de correctie die ook in eerdere metingen zijn uitgevraagd. Eerste correctoren hebben bijvoorbeeld aangegeven hoe volledig, zorgvuldig en soepel de examens naar hun mening zijn nagekeken door tweede correctoren. Tweede correctoren hebben op hun beurt onder andere aangegeven hoe volledig en soepel de examens zijn nagekeken door eerste correctoren en of zij vinden dat het correctievoorschrift correct is toegepast.

De kwaliteit van de tweede correctie

Het gros van de eerste correctoren die de enquête hebben ingevuld is van mening dat tweede correctoren het examenwerk volledig hebben nagekeken; zie Tabel 2.1. Ongeveer de helft vindt zelfs dat het werk integraal (zeer volledig) is nagekeken, wat wil zeggen dat alle examenwerken zijn nagekeken en per examenkandidaat alle vragen. Tweede correctoren zelf geven massaal aan integraal na te kijken (zie Tabel B.1 in Bijlage B). De examens van bètavakken zijn volgens eerste correctoren het vaakst integraal nagekeken door tweede correctoren (54 procent) en gammavakken het minst (41 procent).

Ook ten aanzien van de zorgvuldigheid zijn tweede correctoren in 2018 over het algemeen positief beoordeeld door eerste correctoren. In Tabel 2.1 is te zien dat 84 procent vindt dat tweede correctoren (zeer) zorgvuldig hebben nagekeken. Hierin zijn geen significante verschillen gevonden tussen type examenvakken, tussen onderwijsniveaus of tussen ervaringsjaren van correctoren.

³ Een gedetailleerd overzicht van de clustering van vakken is opgenomen in Tabel A.3 in Bijlage A.

⁴ Hiervoor is gebruikgemaakt van de chi-kwadraattoets, waarbij een significantieniveau van 5 procent is gehanteerd.

Tabel 2.1 laat ook zien dat twee derde van de eerste correctoren vindt dat de tweede correctie precies soepel genoeg is uitgevoerd. Een kleine 30 procent vindt dat tweede correctoren (te) streng beoordeeld hebben. Uit nadere analyse blijkt dat dit iets vaker het geval is bij gammavakken dan bij andere vakken. Bij gammavakken vindt gemiddeld 32 procent van de correctoren de tweede beoordeling te streng, bij de andere vakken ligt dat aandeel tussen 25 en 29 procent.

Tabel 2.1 Volgens eerste correctoren is kwaliteit tweede correctie doorgaans op orde

Kwaliteitsaspecten tweede correctie						
Volledigheid (n=8.571)	Ze er volledig (integraal) 48%	Volledig 36%	Min of meer volledig 9%	Onvolledig 2%	Ze er onvolledig 1%	Kan niet overzien 4%
Zorgvuldigheid (n=8.566)	Ze er zorgvuldig 40%	Zorgvuldig 44%	Min of meer zorgvuldig 9%	Onzorgvuldig 2%	Ze er onzorgvuldig 1%	Kan niet overzien 4%
Soepelheid (n=8.572)	Ze er soepel 1%	Soepel 5%	Noch te streng, noch te soepel 64%	Streng 19%	Te streng 8%	Kan niet overzien 3%

Bron: Enquête correctiepraktijk CSE 2018, SEO Economisch Onderzoek (2018)

Als laatste aspect van de kwaliteit van de tweede correctie is een stelling voorgelegd over de invloed van tijdsdruk op het zorgvuldig kunnen uitvoeren van de tweede correctie. 13 procent van de tweede correctoren heeft in 2018 door tijdsdruk minder zorgvuldig kunnen nakijken dan gewenst. Het merendeel van de tweede correctoren (68 procent) heeft daar echter geen last van gehad. Tweede correctoren van examenvakken op vmbo-niveau hebben minder last van tijdsdruk dan tweede correctoren van examenvakken op havo- en vwo-niveau (8 procent gemiddeld bij vmbo tegenover gemiddeld 16 procent bij havo en 14 procent bij vwo). Ook is er relatief minder sprake van tijdsdruk onder tweede correctoren bij alfa- en bètavakken (12 procent) dan bij gamma- en overige examenvakken (respectievelijk 18 en 15 procent).

Ervaren tijdsdruk hangt samen met facilitering

Daarbij bestaat er een verband tussen de facilitering van de correctie en de ervaren tijdsdruk. Tweede correctoren die aangeven niet gefaciliteerd te zijn voor de correctie hebben iets vaker last van tijdsdruk dan tweede correctoren die aangeven wel gefaciliteerd te zijn (respectievelijk 15 en 11 procent). De facilitering van de correctie komt aan de orde in Hoofdstuk **Fout! Verwijzingsbron niet gevonden..**

De kwaliteit van de eerste correctie

Ruim 80 procent van de tweede correctoren is tevreden over de zorgvuldigheid waarmee eerste correctoren hun werk hebben uitgevoerd; zie Tabel 2.2, al vindt 17 procent van de tweede correctoren dat de eerste correctoren hun werk (zeer) onzorgvuldig hebben gedaan. Tweede correctoren met relatief weinig correctie-ervaring geven vaker aan dat de eerste correctie (zeer) onzorgvuldig is uitgevoerd dan correctoren met meer ervaring (22 procent gemiddeld bij 0-5 jaar ervaring, 18 procent bij 5-15 jaar ervaring en 13 procent bij 15 of meer jaar ervaring).

Circa 60 procent van de tweede correctoren vindt dat eerste correctoren precies soepel genoeg zijn geweest bij het beoordelen van het examenwerk. Het meest positief zijn tweede correctoren over de soepelheid van de eerste correctie van bètavakken. Bijna twee derde van de tweede correctoren vindt de soepelheid van de beoordeling van bètavakken precies goed. Voor de overige examenvakken (o.a. kunst en muziek) is dit net iets meer dan de helft. Deze laatste vakken worden volgens de tweede correctoren vaker te soepel beoordeeld. Ook ten aanzien van de soepelheid blijkt dat hoe meer ervaring een tweede corrector heeft, hoe vaker er is aangegeven dat de eerste correctie correct is verlopen. Onder tweede correctoren met minder dan 5 jaar ervaring is dat gemiddeld 50 procent, tussen 5 en 10 jaar ervaring gemiddeld 57 procent en met meer dan 15 jaar ervaring gemiddeld 65 procent. In Tekstbox 1 is een praktijkvoorbeeld toegelicht van het begeleiden van beginnende correctoren.

Zo'n 60 procent van de tweede correctoren is van mening dat eerste correctoren het correctievoorschrift in 2018 (zeer) correct hebben toegepast, tegenover 15 procent die juist vindt dat het voorschrift (zeer) incorrect is toegepast. Er zijn geen verschillen tussen correctoren van verschillende onderwijsniveaus en van verschillende vakken. Wel blijkt - in lijn met bovenstaande resultaten - dat hoe meer ervaring een tweede corrector heeft met de correctie, des te minder deze aangeeft dat het correctievoorschrift (zeer) incorrect is toegepast door de eerste corrector (19 procent bij minder dan 5 jaar ervaring, 16 procent bij 5 – 10 jaar ervaring en 12 procent bij 15 of meer jaar ervaring).

Tabel 2.2 Volgens tweede correctoren is kwaliteit eerste correctie doorgaans op orde

Kwaliteitsaspecten eerste correctie					
Zorgvuldigheid (n=8.068)	Zeerg zorgvuldig (integraal)	Zorgvuldig	Min of meer zorgvuldig	Onzorgvuldig	Zeerg onzorgvuldig
	18%	44%	21%	13%	4%
Soepelheid (n=8.071)	Te soepel	Soepel	Noch te soepel, noch te streng	Streng	Te streng
	11%	21%	59%	8%	1%
Toepassing correctie- voorschrift (n=8.069)	Zeerg correct	Correct	Min of meer correct	Incorrect	Zeerg incorrect
	15%	44%	26%	11%	4%

Bron: Enquête correctiepraktijk CSE 2018, SEO Economisch Onderzoek (2018)

Tekstbox 1 Praktijkvoorbeeld begeleiding beginnende correctoren

Voor ervaren correctoren is het nakijken van het CSE bekend terrein, maar beginnende correctoren zullen hun draai nog moeten vinden. Een manier om ze daarin te begeleiden en te ondersteunen, is het koppelen aan een ervaren corrector ('buddy'). Deze buddy fungeert als eerste vraagbaak en als sparringpartner. In sommige gevallen worden beginnende correctoren nog ontzien van de tweede correctie of volgen ze cursussen gericht op de correctie. Zo organiseert de Nederlandse Vereniging voor het Onderwijs in Natuurwetenschappen (NVON) cursussen voor (beginnende) correctoren van bètavakken.

Bron: Telefonische interviews CSE, SEO Economisch Onderzoek (2018)

Invloed tweede correctie op eerste correctie

Eerste en tweede correctoren verschillen van mening over de invloed die tweede correctoren hebben op de score van eerste correctoren, zie Tabel 2.3. 13 procent van de tweede correctoren vindt zijn/haar invloed (zeer) groot. Bij eerste correctoren is dat percentage een stuk hoger, namelijk 33 procent. Daarbij is volgens eerste correctoren de invloed van tweede correctoren het grootst op de score van alfa- en overige vakken. Bij tweede correctoren verschilt de invloed niet per type examenvak.

Uit nadere analyse blijkt dat tweede correctoren die vinden dat eerste correctoren het correctievoorschrift (zeer) incorrect hebben toegepast, veel vaker aangeven dat hun invloed op de score (zeer) groot is. Bij het (zeer) incorrect toepassen van het correctievoorschrift is het gemiddelde 83 procent, bij het (zeer) correct toepassen 16 procent. Dit wijst erop dat tweede correctoren van mening zijn dat zij de tekortkomingen van het niet volgen van het correctievoorschrift door eerste correctoren compenseren.

Tabel 2.3 Invloed tweede correctie volgens tweede correctoren groter dan volgens eerste correctoren

	Zeer grote invloed	Grote invloed	Noch grote, noch kleine invloed	Kleine invloed	Zeer kleine invloed	<i>n</i>
Oordeel tweede correctoren	6%	27%	45%	19%	3%	8.068
Oordeel eerste correctoren	2%	11%	41%	30%	16%	8.567

Bron: Enquête correctiepraktijk CSE 2018, SEO Economisch Onderzoek (2018)

2.2 De belasting van de correctie

De belasting van de correctie is een belangrijk aspect van de uitvoeringspraktijk. In de vragenlijst onder correctoren is daarom gevraagd naar zowel een subjectieve maat voor belasting - de ervaren belasting - als een meer objectieve maat voor belasting - de belasting uitgedrukt in o.a. het aantal nagekeken examenwerken, aantal dagen en aantal uren. De uitkomsten van de meer objectieve maat voor belasting zijn opgenomen in Tabel B.4 in Bijlage B. De uitkomsten van de ervaren belasting worden hieronder toegelicht.

De ervaren belasting van de tweede correctie

Ongeveer de helft (52 procent) van de tweede correctoren vindt de tweede correctie belastend tot zeer belastend; zie Tabel 2.4. Daarbij bestaan verschillen tussen onderwijsniveaus en type vakken. Zo wordt de correctie van vmbo-examens als minder belastend ervaren dan havo- en vwo-examens. 42 procent van de vmbo-correctoren vindt de tweede correctie (zeer) belastend, tegen 55 procent van de havo-correctoren en 58 procent van de vwo-correctoren. Ook wordt de tweede correctie van alfavakken als minder belastend ervaren dan van de andere examenvakken. Gemiddeld 44 procent van de tweede correctoren van een alfavak ervaart de correctie als (zeer) belastend. Voor bèta-, gamma- en overige vakken is dit respectievelijk 57, 60 en 54 procent.

Tabel 2.4 Circa de helft van alle correctoren ervaart de correctie als (zeer) belastend

	Niet belastend	Enigszins belastend	Belastend	Zeer belastend	n
Eerste correctie	17%	33%	33%	17%	8.538
Tweede correctie	11%	37%	35%	17%	8.075

Bron: Enquête correctiepraktijk CSE 2018, SEO Economisch Onderzoek (2018)

Om te achterhalen waarom de tweede correctie als niet belastend of juist als zeer belastend wordt ervaren, is een open vraag aan de vragenlijst toegevoegd waarbij de tweede correctoren dit konden toelichten. De gegeven antwoorden zijn gecodeerd en ingedeeld in de in Tabel 2.5 weergegeven antwoordcategorieën.⁵ Uit de open antwoorden blijkt dat correctoren die de tweede correctie als niet belastend ervaren, dat veelal vinden omdat het er volgens hen gewoon bij hoort of omdat de eerste corrector goed heeft nagekeken. Correctoren die de tweede correctie als zeer belastend ervaren, vinden dat veelal vanwege de correctielast⁶ en tijdsdruk of omdat de eerste corrector slecht of te soepel heeft nagekeken; zie **Fout! Verwijzingsbron niet gevonden..**

Tabel 2.5 Tweede correctie wordt vooral als *niet* belastend ervaren omdat het er gewoon bij hoort

Reden voor <u>niet</u> belastend	Aandeel van tweede correctoren
Het hoort er gewoon bij	23%
Eerste corrector heeft goed nagekeken	19%
Veel meerkeuzevragen	15%
Eerste correctie al gedaan	13%
Weinig kandidaten	12%
Gewone lessen vervallen	2%
Interessant om te zien hoe leerlingen van een andere school het examens maken	2%
Anders	15%
n	860

Bron: Enquête correctiepraktijk CSE 2018, SEO Economisch Onderzoek (2018)

Ervaren belasting hangt o.a. samen met (tevredenheid) facilitering

Kunnen scholen deze ervaren belasting wegnemen? Nadere analyses tonen aan dat de ervaren belasting van de tweede correctie samenhangt met de facilitering, de tevredenheid met de facilitering en het in schoolverband maken van afspraken over de organisatie van de examencorrectie. Deze aspecten komen aan de orde in Hoofdstuk 3. Tweede correctoren die aangeven niet gefaciliteerd te zijn ervaren de correctie vaker als (zeer) belastend dan correctoren die wel gefaciliteerd zijn (56 procent tegen 50 procent). En hoe tevredener een corrector over de facilitering, hoe minder belastend de tweede correctie wordt ervaren (bij zeer tevreden over de facilitering vindt 21 procent de correctie (zeer) belastend; bij zeer ontevreden over de facilitering vindt 82 procent de correctie (zeer) belastend). Ook blijkt dat correctoren die aangeven dat er in schoolverband afspraken zijn gemaakt over de organisatie van de examencorrectie de tweede correctie minder vaak als (zeer) belastend aanmerken dan correctoren waarbij er in schoolverband geen afspraken zijn gemaakt (46 tegen 54 procent).

⁵ Deze zijn identiek aan de antwoordcategorieën die Cito in 2016 hanteerde.

⁶ Onder correctielast wordt onder andere verstaan dat de correctie integraal moet worden uitgevoerd en dat er veel examenwerken moeten worden nagekeken.

Tabel 2.6 Tweede correctie wordt veelal als zeer belastend ervaren door correctielast en tijdsdruk

Reden voor <u>zeer</u> belastend	Aandeel van tweede correctoren
Correctielast en tijdsdruk	40%
Eerste corrector heeft slecht/te soepel nagekeken	38%
Gebrek aan facilitering	10%
Gezamenlijk overleg	2%
Werk stelt hoge eisen	1%
Psychologische oorzaken	1%
Anders	8%
<i>n</i>	1.362

Bron: Enquête correctiepraktijk CSE 2018, SEO Economisch Onderzoek (2018)

De ervaren belasting van de eerste correctie

De ervaren belasting van de eerste correctie wijkt in 2018 nauwelijks af van die van de eerste correctie; zie **Fout! Verwijzingsbron niet gevonden..** Ook de helft van de eerste correctoren vindt de correctie belastend tot zeer belastend. Hierbij geldt eveneens dat de tweede correctie voor examenvakken op vmbo-niveau als minder belastend wordt ervaren dan op havo- en vwo-niveau⁷ en de correctie van alfavakken minder belastend dan de andere typen examenvakken⁸. De positieve correlatie tussen de tevredenheid met de facilitering en de ervaren belasting gaat ook op voor de eerste correctie.⁹

2.3 Ontwikkeling uitvoeringspraktijk tweede correctie

Voor een aantal kernindicatoren voor de tweede correctie is de ontwikkeling over tijd vastgesteld, door de uitkomsten te vergelijken met die uit de monitoren uit 2011 en 2016.^{10 11} De gegevens voor 2018 in deze paragraaf stroken overigens niet met die in eerder weergegeven tabellen. De reden daarvoor is dat de monitoren uit 2011 en 2016 gericht waren op 12 grote examenvakken.¹² Voor een goede vergelijking wordt alleen de ontwikkeling op deze 12 vakken getoond, waarbij is getoetst of er sprake is van een significant verschil tussen 2018 en zowel 2011 als 2016.¹³

⁷ 34 procent van de eerste correctoren van vmbo-vakken vindt de correctie (zeer) belastend en 56 procent van de havo- en vwo-vakken.

⁸ 42 procent van de eerste correctoren van alfavakken vindt de correctie (zeer) belastend, voor bètavakken is dat 55 procent, voor gammavakken 56 procent en voor de overige vakken 51 procent.

⁹ Bij zeer tevreden over de facilitering vindt 16 procent de correctie (zeer) belastend, bij zeer ontevreden over de facilitering vindt 80 procent de correctie (zeer) belastend.

¹⁰ De resultaten van die monitoren zijn ontleend aan Kuhlemeier, H. & P. van der Molen (2016). De praktijk van de eerste en tweede correctie van het CSE. Technische rapportage van de landelijke enquête van 2016 in vergelijking met 2011. Arnhem: Cito.

¹¹ De gegevens uit de monitor uit 2017 blijven dus buiten beschouwing in deze vergelijking over de tijd. Deze monitor is nog van recente datum - met weinig te verwachten veranderingen tot gevolg - en was gebaseerd op veel lagere responsaantallen.

¹² De 12 examenvakken zijn weergegeven in Tabel B.1 in Bijlage B.

¹³ Er is getoetst op significante veranderingen met behulp van de chi-kwadraattoets, waarbij de twee uiterste antwoordcategorieën zijn afgezet tegen de overige antwoordcategorieën, exclusief de categorie 'kan niet overzien'. Er is een significantieniveau van 5 procent gehanteerd en - net als in Kuhlemeier e.a. (2016) - niet gewogen naar bijv. examenvak.

Voor de 12 examenvakken is in 2018 sprake van een toename van het aandeel eerste correctoren dat de tweede correctie (zeer) volledig uitgevoerd vindt ten opzichte van 2011. Ten opzichte van 2016 is dat aandeel wel significant weer wat kleiner geworden. Deze uitkomsten zijn weergegeven in Tabel 2.7.

Tabel 2.7 Percentage (zeer) volledig verbeterd t.o.v. 2011 maar licht verslechterd t.o.v. 2016

	2011*	2016*	2018
Zeer volledig	31%	44%	46%
Volledig	39%	41%	36%
Min of meer volledig	18%	10%	11%
Onvolledig	2%	1%	2%
Zeer onvolledig	1%	1%	1%
Kan niet overzien	9%	4%	4%
<i>n</i>	3.695	3.540	2.458

* de kolomtotalen van de monitor in 2011 en 2016 tellen door afronding niet altijd op tot 100%
Bron: Enquête correctiepraktijk CSE 2018, SEO Economisch Onderzoek (2018)

In het aandeel eerste correctoren dat de tweede correctie (zeer) zorgvuldig uitgevoerd vindt bij de 12 examenvakken is in 2018 geen significant verschil ten opzichte van 2011 (respectievelijk 80 78 procent). Ten opzichte van 2016 is het aandeel in 2018 significant afgenomen (respectievelijk 87 en 80 procent). De verdeling over de antwoordcategorieën is weergegeven in Tabel 2.8.

Tabel 2.8 Percentage (zeer) zorgvuldig gelijk aan 2011 en afgenomen t.o.v. 2016

	2011*	2016*	2018
Zeer zorgvuldig	24%	36%	36%
Zorgvuldig	54%	51%	44%
Min of meer zorgvuldig	13%	7%	11%
Onzorgvuldig	1%	1%	2%
Zeer onzorgvuldig	1%	0%	1%
Kan niet overzien	8%	4%	3%
<i>n</i>	3.695	3.540	2.458

* de kolomtotalen van de monitor in 2011 en 2016 tellen door afronding niet altijd op tot 100%
Bron: Enquête correctiepraktijk CSE 2018, SEO Economisch Onderzoek (2018)

In 2018 is het aandeel eerste correctoren dat de tweede correctie noch te soepel, noch te streng uitgevoerd vindt significant kleiner dan in 2011 en 2016; zie Tabel 2.9.

Tabel 2.9 Percentage noch te soepel, noch te streng afgenomen t.o.v. 2011 en 2016

	2011*	2016*	2018
Te soepel	0%	0%	1%
Soepel	3%	2%	6%
Noch te soepel, noch te streng	65%	67%	60%
Streng	21%	21%	21%
Te streng	9%	7%	9%
Kan niet overzien	3%	3%	3%
<i>n</i>	3.695	3.540	2.457

* de kolomtotalen van de monitor in 2011 en 2016 tellen door afronding niet altijd op tot 100%
Bron: Enquête correctiepraktijk CSE 2018, SEO Economisch Onderzoek (2018)

De ervaren belasting voor de tweede correctie is in de loop der jaren iets minder geworden. Voor de 12 examenvakken is in 2018 sprake van een significante afname van het aandeel tweede correctoren dat de correctie belastend of zeer belastend vindt ten opzichte van 2011 en 2016. Dit is te zien in Tabel 2.10.

Tabel 2.10 Percentage (zeer) belastend iets afgenomen t.o.v. 2011 en 2016

	2011*	2016*	2018
Niet belastend	9%	8%	10%
Enigszins belastend	34%	35%	36%
Belastend	39%	39%	36%
Zeer belastend	17%	19%	18%
<i>n</i>	3.695	3.540	2.322

* de kolomtotalen van de monitor in 2011 en 2016 tellen door afronding niet altijd op tot 100%
Bron: Enquête correctiepraktijk CSE 2018, SEO Economisch Onderzoek (2018)

3 Correctieproces CSE 2018

Scholen waar het correctieproces van het CSE naar tevredenheid verloopt kenmerken zich volgens eigen zeggen door een goede organisatie van de correctie. Dit illustreert dat een goed correctieproces om duidelijke afspraken en communicatie vraagt, ook over de facilitering.

Dit hoofdstuk doet verslag van de resultaten ten aanzien van het correctieproces van het Centraal Schriftelijk Examen in het schooljaar 2017-2018. De stand van zaken rondom onder meer de gemaakte afspraken en de facilitering wordt gepresenteerd vanuit de perspectieven van leidinggevendenden, examensecretarissen en correctoren. Hiervoor hebben 236 schoolleiders, 205 teamleiders, 187 examensecretarissen en 8.630 (eerste en tweede) correctoren een enquête ingevuld.¹⁴

3.1 Voorbereiding en afspraken

Het voorbereiden van de examencorrectie en het maken van afspraken hieromtrent kan bepalend zijn voor een goed verloop ervan. Deze paragraaf maakt de stand van zaken op anno 2018.

Afspraken over de examenorganisatie

Volgens een kwart van de correctoren zijn er in schoolverband afspraken gemaakt over de organisatie van de examencorrectie. Het merendeel van die afspraken (86 procent) is in het kalenderjaar 2018 gemaakt, veelal in maart, april en mei. Op vmbo-niveau worden er vaker afspraken gemaakt dan op havo- of vwo-niveau (31 procent gemiddeld voor vmbo, 22 procent gemiddeld voor havo en 21 procent gemiddeld voor vwo). Het in schoolverband maken van afspraken over de organisatie van de examencorrectie hangt positief samen met de ervaren belasting van zowel de eerste als de tweede correctie (zie ook Hoofdstuk 2).

Het beeld dat schoolleiders, teamleiders en examensecretarissen schetsen over het maken van afspraken over de examencorrectie is een stuk positiever dan dat van correctoren. Van hen geeft namelijk ruim 70 procent aan dat er in schoolverband afspraken zijn gemaakt over de organisatie van de examencorrectie. Volgens een derde daarvan zijn de eerste afspraken al in het begin van het schooljaar 2017-2018 gemaakt (maanden september/oktober). Het verschil in visie tussen correctoren en leidinggevendenden en examensecretarissen komt deels doordat docenten niet bij alle afspraken betrokken zijn, en dat een deel van de afspraken dus tussen schoolleiders, teamleiders en examensecretarissen gemaakt is. Dit blijkt ook uit het feit dat het correctieproces in veel gevallen onderwerp van gesprek is tussen de schoolleiders en teamleiders; zie Tabel 3.1. Deze gesprekken vinden niet alleen plaats rond de examenperiode, maar ook buiten de examenperiode om. Tegelijkertijd vindt volgens 70 procent van de schoolleiders, teamleiders en examensecretarissen ook overleg plaats met docenten, waarbij deze overleggen veelal rond de examenperiode hebben

¹⁴ In de enquête is gevraagd naar de functie van de respondenten. Hiervoor zijn de volgende drie functiecategorieën gebruikt: schoolleider/directeur, teamleider/afdelingsleider en examensecretaris. Waar in de tekst wordt gesproken over schoolleiders, kan dus ook directeuren worden gelezen. Hetzelfde geldt voor teamleiders en afdelingsleiders. Met leidinggevendenden worden in dit rapport schoolleiders/directeuren en teamleiders/afdelingsleiders bedoeld.

plaatsgevonden; zie Tabel 3.2. Een succesvol praktijkvoorbeeld van de examenorganisatie is beschreven in Tekstbox 2.

Tabel 3.1 Het correctieproces is ook buiten de examenperiode om vaak onderwerp van gesprek tussen school- en teamleiders

Correctieproces is onderwerp van gesprek tussen school- en teamleiders			
	Alleen rondom de examenperiode	Ook buiten de examenperiode om	Is geen onderwerp van gesprek
Schoolleiders	35%	50%	15%
Teamleiders	26%	51%	23%
Examensecretarissen	31%	41%	28%
<i>Gemiddeld totaal</i>	<i>31%</i>	<i>47%</i>	<i>22%</i>

Bron: Enquête correctieproces CSE (2018), SEO Economisch Onderzoek (2018)

Tabel 3.2 Gesprekken met docenten vinden veelal alleen rondom de examenperiode plaats

Er wordt overleg georganiseerd met docenten/vakgroepen t.a.v. de examencorrectie			
	Alleen rondom de examenperiode	Ook buiten de examenperiode om	Geen overleg
Schoolleiders	46%	29%	25%
Teamleiders	40%	23%	37%
Examensecretarissen	42%	25%	33%
<i>Gemiddeld totaal</i>	<i>43%</i>	<i>26%</i>	<i>31%</i>

Bron: Enquête correctieproces CSE (2018), SEO Economisch Onderzoek (2018)

Tekstbox 2 Praktijkvoorbeeld succesvolle examenorganisatie

Scholen waar het correctieproces van het CSE naar tevredenheid verloopt kenmerken zich volgens eigen zeggen door een goede organisatie. De voorbereidingen vanuit de schoolleiding en de examensecretaris beginnen veelal in het begin van het schooljaar. Dat biedt een goed moment om een overzicht of planning te maken waarin staat beschreven welke vakken er wanneer worden afgenomen, door wie er wordt gesurveilleerd en hoeveel tijd een corrector krijgt voor de eerste en tweede correctie. De adviestabel en protocollen van de VO-raad zijn hiervoor erg handig. Het overzicht kan vervolgens in februari worden aangevuld zodra bekend is welke scholen aan elkaar gekoppeld zijn (eerste en tweede correctie). Vanaf dat moment kunnen ook de docenten worden betrokken en geïnformeerd. Dit kan per e-mail of in een aparte (sectie)vergadering. De rol van de examensecretaris is cruciaal, deze is verantwoordelijk voor de voorbereidingen, informeert zowel correctoren als leerlingen gedurende het hele proces en wijst hen op eventuele wijzigingen. Daarnaast fungeert de examensecretaris samen met de teamleiders als vraagbaak voor correctoren. Er wordt veel steun ontleend aan Examenblad en het Wolf-systeem van Cito voor een goed verloop van het correctieproces. Als afsluiting van het geheel vindt een evaluatie plaats, zodat het correctieproces het daaropvolgende schooljaar nog beter georganiseerd kan worden.

Bron: Telefonisch interviews CSE 2018, SEO Economisch Onderzoek (2018)

Een andere relevante afspraak is die tussen de eerste en tweede corrector over het aanleveren van het examenwerk. Tien procent van de tweede correctoren heeft in 2018 een afspraak gemaakt met de eerste corrector hierover. Vermoedelijk gaan de meeste correctoren voetstoots uit van de adviezen in de protocollen van de VO-raad. Er is geen verschil in het maken van afspraken tussen de verschillende onderwijsniveaus. Wel worden er voor de overige vakken (o.a. kunst en

muziek) ongeveer twee keer zo vaak afspraken gemaakt dan voor alfa-, bèta- en gammavakken (respectievelijk 18 procent en 9 procent). Indien er afspraken zijn gemaakt binnen de school over de organisatie van de examencorrectie, dan zijn er ook vaker afspraken gemaakt tussen de eerste en tweede correctoren over de aanlevering van het examenwerk (respectievelijk 15 en 9 procent). Het maken van afspraken tussen de eerste en tweede corrector over het aanleveren van het examenwerk zorgt er niet voor dat de tweede correctie als minder belastend wordt ervaren. Wel besteden tweede correctoren dan significant meer tijd aan de correctie.¹⁵

Verantwoordelijkheidsverdeling

De verantwoordelijkheid voor het correctieproces ligt formeel bij het bevoegd gezag van een school. De VO-raad heeft daartoe een checklist voor schoolleiders ontwikkeld met aandachtspunten en tips voor het organiseren van het correctiewerk. Voor een aantal punten uit deze checklist is via de enquête onder schoolleiders, teamleiders en examensecretarissen nagegaan wie de verantwoordelijkheid in de praktijk draagt. Daaruit blijkt dat de meeste verantwoordelijkheid voor het correctieproces binnen scholen wordt belegd bij de examensecretarissen. Hierover zijn schoolleiders, teamleiders en examensecretarissen het eens. Voorbeelden van verantwoordelijkheden die examensecretarissen dragen zijn de afnamecondities van de examens nalopen en het informeren van docenten over de adviestabel. Teamleiders en examensecretarissen vinden iets vaker dan schoolleiders dat de verantwoordelijkheid voor het vrijstellen van docenten van werkzaamheden en het (tijdig) inplannen van de examencorrectie niet belegd is. De volledige uitkomsten ten aanzien van de verantwoordelijkheidsverdeling is weergegeven in Tabel C.5 in **Fout! Verwijzingsbron niet gevonden.**

Naast de checklist is ook gevraagd of en wie de verantwoordelijkheid draagt voor het attenderen van docenten op het zorgvuldig/volledig nakijken van de examens en het ontzorgen van docenten die meer correctiewerk hebben dan andere docenten. Dat docenten op zorgvuldigheid/volledigheid worden geattendeerd, wordt door 9 van de 10 leidinggevenden en examensecretarissen beaamd. Door wie dat wordt gedaan verschilt naar gelang aan wie het is gevraagd. Allen vinden dat vooral zichzelf hier een rol in spelen; zie Tabel 3.3.

Tabel 3.3 Docenten worden door verschillende personen geattendeerd op zorgvuldig/volledig nakijken van examens

	Docenten zijn geattendeerd op zorgvuldig/volledig door ...				Niet geattendeerd
	Schoolleider	Teamleiders	Docenten onderling	Examensecretaris	
Schoolleiders	66%	56%	37%	32%	9%
Teamleiders	33%	79%	47%	29%	7%
Examensecretarissen	36%	40%	35%	61%	12%
<i>Gemiddeld totaal</i>	<i>46%</i>	<i>59%</i>	<i>40%</i>	<i>39%</i>	<i>9%</i>

Bron: Enquête correctieproces CSE (2018), SEO Economisch Onderzoek (2018)

Dat er afspraken worden gemaakt over het ontzorgen van docenten met relatief veel correctiewerk, wordt door 7 van de 10 leidinggevenden bevestigd. Volgens zo'n 30 procent is dat dus niet

¹⁵ Gemiddeld 25,7 minuten per examenwerk bij afspraken tegen gemiddeld 22,8 minuten per examenwerk bij geen afspraken.

het geval. Over wie dat doet zijn zij eensgezind. Het betreffen met name de teamleiders; zie Tabel 3.4.

Tabel 3.4 School- en teamleiders spelen een cruciale rol bij het ontzorgen van docenten

	Afspraken over ontzorgen van docenten door...				Geen afspraken
	School-leider	Teamleiders	Docenten onderling	Iemand anders*	
Schoolleiders	45%	53%	14%	3%	22%
Teamleiders	22%	68%	17%	7%	22%
Examensecretarissen	21%	38%	11%	12%	43%
<i>Gemiddeld totaal</i>	<i>31%</i>	<i>53%</i>	<i>14%</i>	<i>7%</i>	<i>29%</i>

* dit betreft verschillende personen, zoals de examensecretaris of het roosterbureau
Bron: Enquête correctieproces CSE (2018), SEO Economisch Onderzoek (2018)

Planning en evaluatie van de examencorrectie

Het correctieproces wordt volgens circa 50 procent van de schoolleiders, teamleiders en examensecretarissen verwerkt in de jaarplanning van de school. Bij dit inplannen wordt er nagenoeg altijd gebruikgemaakt van hulpmateriaal, zoals de protocollen van de VO-raad.

Bijna 90 procent van de schoolleiders, teamleiders en examensecretarissen geeft aan dat het correctieproces geëvalueerd wordt. Dit gebeurt iets vaker incidenteel dan structureel (respectievelijk 49 en 38 procent). Voornaamste reden om niet te evalueren is dat alles goed verloopt. In mindere mate speelt ook tijdgebrek hierbij een rol volgens teamleiders en examensecretarissen.

3.2 Facilitering van de correctie

Het tweede aspect van het correctieproces dat in kaart is gebracht, betreft de facilitering van de correctie. Daarin is onderscheid gemaakt in de mate van facilitering en het type facilitering.

Mate van facilitering

Ongeveer de helft van de eerste correctoren en ruim 40 procent van de tweede correctoren zijn volgens eigen zeggen niet gefaciliteerd voor het correctiewerk in 2018; zie Tabel 3.5. Dat beeld wordt bevestigd door schoolleiders, teamleiders en examensecretarissen. Volgens hen wordt 45 procent van de correctoren niet gefaciliteerd voor de correctie. Indien er wel wordt gefaciliteerd, dan betreft dit veelal zowel de eerste als de tweede correctie (weergegeven in Tabel C.4 in **Fout! Verwijzingsbron niet gevonden.**). Aan desbetreffende leidinggevenden en examensecretarissen is ook gevraagd waarom de examencorrectie niet gefaciliteerd wordt. Nagenoeg iedereen die aangaf dat de correctie niet gefaciliteerd wordt, vindt dat het onderdeel is van de taken van docenten van examenklassen en het er dus 'gewoon' bij hoort.

Zowel eerste als tweede correctoren van alfa- en overige vakken worden volgens eigen zeggen minder vaak gefaciliteerd dan correctoren van bèta- en gammavakken.¹⁶ Wanneer er binnen de school afspraken zijn gemaakt over de organisatie van de examencorrectie, dan is zowel de eerste als de tweede correctie vaker gefaciliteerd.¹⁷

Type facilitering

Correctoren die aangeven gefaciliteerd te zijn voor de eerste of tweede correctie, hoeven veelal geen extra lessen te geven in de vrijgekomen uren. Dit geldt voor 47 procent van alle eerste correctoren en voor 33 procent van alle tweede correctoren; zie Tabel 3.5. Uit de gegeven antwoorden blijkt echter ook dat niet alle correctoren dit ervaren als compensatie, omdat een deel (respectievelijk 13 en 8 procent van de eerste en tweede correctoren) zowel heeft aangegeven niet gefaciliteerd te zijn en tegelijkertijd geen extra les te hoeven geven in de vrijgekomen uren. Dit toont aan dat er verschillende percepties bestaan over wat facilitering is.

Een (financiële) compensatie voor (een deel van) de bestede uren komt bij 9 procent van de eerste correctoren voor. Voor tweede correctoren is dat aandeel aanzienlijk hoger, namelijk 27 procent. Op basis van de open antwoordcategorie valt op te maken dat sommige tweede correctoren een vergoeding per examenwerk hebben gekregen. Dit betreft veelal een vergoeding van circa € 2 per examenwerk met een maximum van € 40. Aardigheidjes zoals een boekenbon, niet/minder surveilleren tijdens examens en het declareren van onkosten als facilitering voor de correctie komen nauwelijks voor.

Schoolleiders, teamleiders en examensecretarissen bevestigen het beeld van de facilitering zoals benoemd door correctoren. Ook zij geven aan dat de vrijgekomen uren bij docenten vaak niet worden opgevuld, dat ze worden ontzien van andere taken of dat de examencorrectie is verwerkt in de normjaartaak. De facilitering volgens leidinggevend en examensecretarissen is weergegeven in Tabel C.4 in **Fout! Verwijzingsbron niet gevonden..**

Tabel 3.5 Correctoren worden veelal gefaciliteerd door geen extra lessen te hoeven geven in de vrijgekomen uren van examenklassen

	Aardigheidje (Financiële) compensatie voor (deel van) bestede uren	Geen extra lessen in vrijgekomen lesuren	Niet / minder surveilleren tijdens CSE	Declareren gemaakte onkosten	Geen facilitering
Eerste correctoren	1%	9%	47%	2%	48%
Tweede correctoren	2%	27%	33%	1%	42%

Bron: Enquête correctiepraktijk CSE (2018), SEO Economisch Onderzoek (2018)

Ruim 70 procent van de leidinggevend en examensecretarissen geeft aan dat de facilitering niet verschilt tussen de eerste en tweede correctie. Wanneer dit wel het geval is, dan ligt aan die keuze

¹⁶ Voor eerste correctoren geldt dat 56 procent van overige vakken, 53 procent van alfavakken, 44 procent van bètavakken en 45 procent van gammavakken volgens eigen zeggen niet wordt gefaciliteerd. Voor tweede correctoren geldt dat 46 procent van overige vakken, 44 van alfavakken, 39 procent van bètavakken en 42 van gammavakken volgens eigen zeggen niet wordt gefaciliteerd.

¹⁷ Wanneer er afspraken zijn gemaakt over de organisatie van de examencorrectie dan geeft 44 procent van de eerste correctoren en 38 procent van de tweede correctoren aan niet gefaciliteerd te zijn. Wanneer er geen afspraken zijn gemaakt dan is dit respectievelijk 50 en 43 procent.

vaak ten grondslag dat de tweede correctie minder werk is dan de eerste correctie, veelal omdat het aantal examenwerken dat nagekeken moet worden lager is. De tweede correctie wordt dan relatief vaak financieel gecompenseerd. Bij de facilitering wordt overigens vaker niet dan wel rekening gehouden met de correctie-intensiteit van verschillende examenvakken; zie Tabel 3.6. In Tekstbox 3 wordt een praktijkvoorbeeld geschetst van hoe scholen omgaan met differentiatie in de facilitering.

Tabel 3.6 In een derde van de gevallen is er sprake van differentiatie in facilitering tussen vakken

	Wel differentiatie naar vak	Geen differentiatie naar vak
Schoolleiders	38%	62%
Teamleiders	37%	63%
Examensecretarissen	36%	64%
<i>Totaal</i>	37%	63%

Bron: Enquête correctieproces CSE (2018), SEO Economisch Onderzoek (2018)

Tekstbox 3 Praktijkvoorbeeld differentiatie tussen vakken

Sommige examenvakken kosten meer tijd om na te kijken dan andere, zoals het examenvak Nederlands dat veel open vragen bevat. De geïnterviewde scholen waar het correctieproces van het CSE naar tevredenheid verloopt, differentiëren de facilitering voor de correctie daarom tussen vakken. De adviestabel van de VO-raad bevat per examenvak richtlijnen voor de correctietijd. Op basis daarvan gaan zij in het begin van het schooljaar na of de tijd die vrijkomt bij docenten van examenklassen overeenstemt met de voorgeschreven tijd. Bij knelpunten gaan docenten in overleg met hun teamleider over mogelijke oplossingen voor die knelpunten. Oplossingen kunnen onder andere worden gevonden in het ontzien van surveilleren of het extra uitroosteren van docenten. Belangrijk is dus om vroegtijdig knelpunten te signaleren, zodat er naar passende oplossingen gezocht kan worden.

Bron: Telefonische interviews CSE 2018, SEO Economisch Onderzoek (2018)

3.3 Tevredenheid en suggesties voor verbeteringen

Ruim 90 procent van de leidinggevend en examensecretarissen is (zeer) tevreden over het correctieproces binnen hun school. Desondanks zegt circa 70 procent dat er weleens problemen zijn met de zorgvuldigheid, volledigheid of de logistiek van de correctie (weergegeven in Tabel C.6 en Tabel C.7 in **Fout! Verwijzingsbron niet gevonden.**). Schoolleiders zijn hier iets stelliger in dan teamleiders en examensecretarissen.

Via een open vraag in de enquête hebben leidinggevend en examensecretarissen suggesties kunnen aandragen voor mogelijke verbeterpunten voor het correctieproces, bedoeld om suggesties aan te dragen hoe het correctieproces intern (binnen de school) verbeterd kan worden. Daarvan heeft ruim de helft gebruikgemaakt, waarbij ook externe (buiten de school) verbeterpunten zijn voorgesteld.¹⁸ Ten aanzien van de top drie externe verbeterpunten waren de schoolleiders, teamleiders en examensecretarissen het met elkaar eens. Dit betreft het verbeteren van de logis-

¹⁸ 40 procent heeft externe verbeterpunten aangedragen, 40 procent interne verbeterpunten.

tiek (voornamelijk service van de post en het tijdig aanleveren van het examenwerk door tweede correctoren), het verbeteren van de correctievoorschriften en het verbeteren van het examenrooster.

De top drie interne verbeterpunten volgens schoolleiders, teamleiders en examensecretarissen (zie Tabel 3.7) bevat bijna dezelfde verbeterpunten, maar de mate waarin deze genoemd worden verschilt. Schoolleiders zien veelal verbetermogelijkheden in een betere afstemming/samenwerking/communicatie, zowel intern als extern, en zijn van mening dat de evaluatie van het correctieproces voor verbetering vatbaar is. Teamleiders vinden vooral dat er beter gefaciliteerd en geëvalueerd moet worden en dat er intern beter afgestemd moet worden. Examensecretarissen noemen ook een betere facilitering en vinden differentiatie in de facilitering een aandachtspunt. Ook zij beamen dat de communicatie en afstemming binnen de school beter kunnen.

Naast het aandragen van verbeterpunten is ook gevraagd wat ervoor nodig is om die verbeterpunten aan te kunnen pakken. De oplossing voor het beter afstemmen/samenwerken en communiceren binnen de school lijkt vrij eenvoudig. Hierover wordt namelijk gezegd dat het eenvoudigweg een kwestie is van inplannen van overleg, of dit eventueel opleggen. Daarbij moet dan uiteraard wel tijd worden ingeboekt voor overleg, dus het is tegelijkertijd een kwestie van faciliteren. De afstemming/communicatie tussen eerste en tweede correctoren zou verbeterd kunnen worden door het maken van duidelijke afspraken en het opstellen van richtlijnen over wat te doen bij onenigheid tussen correctoren. Het beter faciliteren van de correctie lijkt vooral een financiële kwestie. De meeste teamleiders en examensecretarissen geven namelijk aan dat er geld bij moet om docenten uit te kunnen roosteren van hun lestaken. Voor het differentiëren van de facilitering is volgens examensecretarissen meer draagvlak nodig in de directie. Het evalueren van de correctie, ten slotte, dient gewoon ingepland te worden door deze op te nemen in de jaaragenda/examencyclus.

Tabel 3.7 Leidinggevenden en examensecretarissen noemen bijna dezelfde interne verbeterpunten, maar de plek in de top 3 verschilt

	Top 1	Top 2	Top 3
Schoolleiders (n=66)	Betere afstemming/ samenwerking/ communicatie intern (20%)	Betere afstemming/ communicatie met externe correctoren (12%)	Evalueren (12%)
Teamleiders (n=57)	Beter faciliteren (21%)	Evalueren (16%)	Betere afstemming/ samenwerking/ communicatie intern (14%)
Examensecretarissen (n=63)	Beter faciliteren (33%)	Differentiatie in facilitering (14%)	Betere afstemming/ samenwerking/ communicatie intern (11%)

Bron: Enquête correctieproces CSE (2018), SEO Economisch Onderzoek (2018)

Correctoren zijn gevraagd naar hun tevredenheid over de facilitering. Circa een kwart van alle correctoren is (zeer) tevreden met de facilitering; zie Tabel 3.8. Correctoren van vmbo-vakken

zijn relatief het meest tevreden over de facilitering.¹⁹ Correctoren van de overige vakken (o.a. kunst en muziek) zijn minder tevreden over de facilitering dan correctoren van alfa-, bèta- en gammavakken.²⁰ Wanneer er binnen de school afspraken zijn gemaakt over de organisatie van de examencorrectie, dan valt de tevredenheid met de facilitering van zowel de eerste als de tweede correctie significant beter uit.²¹

Tabel 3.8 Een kwart van de correctoren is (zeer) tevreden met de facilitering

	Ze er te vre den	Te vre den	Noch te vre den, noch on te vre den	On te vre den	Ze er on te vre den
Oordeel eerste correctoren	4%	24%	42%	20%	10%
Oordeel tweede correctoren	3%	21%	38%	25%	13%

Bron: Enquête correctieproces CSE (2018), SEO Economisch Onderzoek (2018)

9 op de 10 correctoren is van mening dat er maatregelen nodig zijn om te bevorderen dat alle tweede correctoren het examenwerk integraal nakijken; zie Tabel 3.9. Ruim de helft denkt dat dat bereikt kan worden door taakverlichting tijdens de examenperiode of door het aanwijsbaar opnemen van de uren voor de tweede correctie in de normjaartaak. Ongeveer een derde vindt dat er een financiële compensatie moet komen, dat er sterker sturende antwoordmodellen ontwikkeld moeten worden of dat vakverenigingen adviezen moeten uitbrengen.

Onder de categorie anders (14 procent) zijn veel verschillende maatregelen door een (klein) aantal respondenten genoemd, die merendeels wijzen richting de verbetering van het examen (bijv. geen open vragen meer in het examen of betere vraagstelling waardoor er minder discussie ontstaat) of richting het verbeteren van de correctieprocedure (bijv. de volgorde om draaien of het nakijken volledig onafhankelijk maken). Er zijn in mindere mate maatregelen gemeld die te maken hebben met een betere afstemming tussen de eerste en tweede corrector (bijv. het tijdig aanleveren van het werk, het beargumenteren van de scores in de kantlijn van het werk of het wel of niet toepassen van (niet-bindende) adviezen van vakverenigingen). Ook is aangegeven dat er niet voor alle vakken maatregelen nodig zijn vanwege het verschil in belasting en dat de facilitering voor de correctie daarom gedifferentieerd zou moeten worden per vak (bijv. gammavakken meer dan alfavakken).

¹⁹ 36 procent van de eerste correctoren van vmbo-vakken is (zeer) tevreden met de facilitering, tegenover 25 procent van havo-vakken en 22 procent van vwo-vakken. 31 procent van de tweede correctoren van vmbo-vakken is (zeer) tevreden met de facilitering, tegenover 22 procent van havo-vakken en 18 procent van vwo-vakken.

²⁰ 20 procent van de eerste correctoren van overige vakken is (zeer) tevreden over de facilitering, bij alfa-, bèta- en gammavakken is dat 28 procent. 46 procent van de tweede correctoren van overige vakken is (zeer) tevreden tegenover 44 procent van alfavakken, 39 procent van bètavakken en 42 procent bij gammavakken.

²¹ Wanneer er afspraken zijn gemaakt over de organisatie van de examencorrectie dan is 36 procent van de eerste correctoren en 31 van de tweede correctoren (zeer) tevreden over de facilitering. Wanneer er geen afspraken zijn gemaakt is dit respectievelijk 25 en 21 procent.

Tabel 3.9 90 procent van correctoren vindt maatregelen nodig voor integrale tweede correctie

Potentiële maatregel	Aandeel van de correctoren
Taakverlichting door school tijdens de examenperiode	52%
De uren voor de tweede correctie aanwijsbaar opnemen in de jaartaak	52%
Financiële compensatie voor de gewerkte uren	38%
Ontwikkeling van sterker sturende antwoordmodellen met meer voorbeelden van volledig juiste, gedeeltelijk juiste en foute antwoorden (meer dichtgetimmerd)	33%
Adviezen van vakverenigingen voor het corrigeren op basis van de regionale examenbesprekingen	30%
Meer tijd faciliteren om de tweede correctie uit te voeren	22%
Tijdig een goede planning in onze school voor de examenperiode, zodat er tijdig rekening mee gehouden kan worden	17%
Een periode landelijke controle op de uitvoering van de volledigheid en kwaliteit van de tweede correctie	15%
Gezamenlijk corrigeren in breder verband (school of regio), zodat er steun is van collega's	14%
Er zijn geen maatregelen nodig	10%
Anders	14%
<i>n</i>	8.630

Bron: Enquête correctiepraktijk CSE (2018), SEO Economisch Onderzoek (2018)

Bijlage A Nadere onderzoeksverantwoording

Tabel A.1 Gedetailleerd responsoverzicht enquête correctoren

	Monitor 2018		Monitor 2016	
Vwo				
Nederlands	340	14%	299	8%
Biologie	252	10%	309	9%
Aardrijkskunde	152	6%	292	8%
Muziek	20	1%	60	2%
Havo				
Duits	139	6%	290	8%
Scheikunde	170	7%	337	10%
Geschiedenis	252	10%	297	8%
Tehatex	38	2%	102	3%
Vmbo (gl & tl)				
Engels	307	12%	405	11%
Wiskunde	450	18%	492	14%
Economie	279	11%	443	13%
Beeldende vakken	77	3%	214	6%
Totaal 12 examenvakken	2.476		3.540	
Overige vakken	6.154		-	
Totaal alle examenvakken	8.630		-	

- In totaal hebben 10.059 correctoren de enquête in 2018 ingevuld. Daarvan zijn er 8.630 meegenomen in dit rapport, diegenen die minimaal 90 procent van alle vragen in de enquête hebben ingevuld.

Tabel A.2 Aantal betrokken examenvakken per uitgevoerde monitor CSE

Monitor CSE	2011	2016	2017	2018
Vmbo	4	4	15	26
Havo	4	4	16	24
Vwo	4	4	18	26

Tabel A.3 Overzicht clustering van examenvakken

Clustering van vakken	Examenvakken
Alfavakken	Nederlands, Engels, Geschiedenis, Duits, Frans, Latijn, Grieks, Fries, Spaans, Arabisch
Bètavakken	Wiskunde A, B en C, Biologie, Nask 1 en 2, Natuurkunde, Scheikunde, Transport en logistiek, Voertuigentechniek
Gammavakken	Economie, Aardrijkskunde, Management & organisatie, Maatschappijkunde/wetenschappen, Filosofie
Overige vakken	Kunst, Beeldende vakken, Muziek, Tehatex, Tekenen, Handvaardigheid, Dans/drama

Tabel A.4 Aantal jaar correctie-ervaring van de correctoren

Aantal jaar correctie-ervaring	Aandeel van correctoren
Minder dan 5 jaar	20%
5 tot 15 jaar	38%
15 of meer jaar	40%
Onbekend	2%
<i>n</i>	8.630

Bron: Enquête correctiepraktijk CSE 2018, SEO Economisch Onderzoek (2018)

Tabel A.5 Gedetailleerd responsoverzicht enquête onder leidinggevenden en examensecretarissen

Functie	
Schoolleider	236
Teamleider	205
Examensecretaris	187
Aantal jaar ervaring met examencorrectie	
Schoolleiders	9,84
Teamleiders	8,77
Examensecretarissen	11,47
Gemiddeld aantal vestigingen waarvoor verantwoordelijk voor het CSE	
Schoolleiders	1,16
Teamleiders	1,02
Examensecretarissen	1,19
Gemiddeld aantal klassen waarvoor verantwoordelijk voor het CSE	
Schoolleiders	10,4
Teamleiders	5,7
Examensecretarissen	8,0
Aandeel dat verantwoordelijk is voor het CSE op vmbo-niveau	
Schoolleiders	72%
Teamleiders	51%
Examensecretarissen	72%
Aandeel dat verantwoordelijk is voor het CSE op havo-niveau	
Schoolleiders	54%
Teamleiders	37%
Examensecretarissen	48%
Aandeel dat verantwoordelijk is voor het CSE op vwo-niveau	
Schoolleiders	59%
Teamleiders	39%
Examensecretarissen	45%
<i>n</i>	628

- In totaal hebben 769 personen de enquête in 2018 ingevuld. Daarvan zijn er 628 meegenomen in dit rapport, diegenen die 90 procent of meer van de vragen in de enquête hebben ingevuld.

Bron: Enquête correctiepraktijk CSE 2018, SEO Economisch Onderzoek (2018)

Bijlage B Aanvullende tabellen uitvoeringspraktijk

Tabel B.1 Aanpak en volledigheid tweede correctie (volgens tweede correctoren)

Aanpak tweede correctie	Alles volledig nagekeken	Eerste een deel nagekeken, daarna gestopt	Eerste een deel nagekeken, daarna nog een deel	Eerste een deel nagekeken, daarna alsnog alles	Anders
	90%	3%	14%	12%	1%
Volledigheid	Aandeel nagekeken werken 98%		Aandeel nagekeken vragen 93%		

Bron: Enquête correctiepraktijk CSE 2018, SEO Economisch Onderzoek (2018)

Tabel B.2 Bron van kennis over examenbespreking

	Aandeel van correctoren
Verslag examenbespreking gelezen	71%
Regionale examenbespreking van vakvereniging bijgewoond	19%
Examenbespreking op school	11%
Anders	15%
Niet op de hoogte van examenbespreking	11%

Bron: Enquête correctiepraktijk CSE 2018, SEO Economisch Onderzoek (2018)

Tabel B.3 Toepassing correctievoorschrift door eerste corrector (oordeel tweede corrector)

	Zeer correct toegepast	Correct toegepast	Min of meer correct toegepast	Incorrect toegepast	Zeer incorrect toegepast
Oordeel tweede corrector	15%	44%	26%	11%	4%

Bron: Enquête correctiepraktijk CSE 2018, SEO Economisch Onderzoek (2018)

Tabel B.4 Belasting uitgedrukt in aantal nagekeken kandidaten, aantal klokuren, aantal minuten per kandidaat en aantal dagen (eerste en tweede correctie)

	Aantal nagekeken kandidaten	Aantal (klok)uren	Aantal minuten per kandidaat	Aantal dagen
Eerste correctie	35,8	21,6	41,9	4,3
Tweede correctie	37,5	12,8	23,1	3,1

Bron: Enquête correctiepraktijk CSE 2018, SEO Economisch Onderzoek (2018)

Bijlage C Aanvullende tabellen correctieproces

Tabel C.1 Mate van facilitering volgens leidinggevenden en examensecretarissen

	Wel facilitering			Geen facilitering	
	alleen eerste correctie	alleen tweede correctie	zowel eerste als tweede correctie		
Schoolleiders	7%	9%	39%		45%
Teamleiders	13%	10%	36%		41%
Examensecretarissen	6%	14%	28%		52%
Totaal	9%	11%	35%		45%

Bron: Enquête correctieproces CSE 2018, SEO Economisch Onderzoek (2018)

Tabel C.2 Afspraken over de organisatie van de examencorrectie volgens leidinggevenden en examensecretarissen

	Wel afspraken	Geen afspraken
Schoolleiders	75%	25%
Teamleiders	72%	28%
Examensecretarissen	68%	32%
Totaal	72%	28%

Bron: Enquête correctieproces CSE 2018, SEO Economisch Onderzoek (2018)

Tabel C.3 Eerste afspraken over organisatie van examencorrectie volgens leidinggevenden en examensecretarissen

	Sept – okt 2017	Jan – apr 2018	Ander moment
Schoolleiders	36%	43%	21%
Teamleiders	41%	46%	13%
Examensecretarissen	25%	58%	17%
Totaal	32%	49%	19%

Bron: Enquête correctieproces CSE 2018, SEO Economisch Onderzoek (2018)

Tabel C.4 Type facilitering van de correctie volgens leidinggevenden en examensecretarissen

	Facilitering van <u>alleen</u> de eerste correctie	Facilitering van <u>alleen</u> de tweede correctie	Facilitering van <u>zowel eerste als</u> <u>tweede</u> correctie (geen verschil)
Docenten krijgen een aardigheidje			
Schoolleiders	0%	9%	3%
Teamleiders	0%	0%	2%
Examensecretarissen	4%	0%	0%
Docenten krijgen een financiële compensatie			
Schoolleiders	31%	70%	24%
Teamleiders	12%	56%	29%
Examensecretarissen	13%	73%	24%
De vrijgekomen uren worden niet opgevuld			
Schoolleiders	67%	47%	70%
Teamleiders	71%	49%	63%
Examensecretarissen	65%	33%	55%
Docenten hoeven niet te surveilleren			
Schoolleiders	43%	19%	33%
Teamleiders	27%	16%	16%
Examensecretarissen	35%	16%	14%
Docenten kunnen gemaakte onkosten declareren			
Schoolleiders	29%	21%	20%
Teamleiders	14%	16%	22%
Examensecretarissen	9%	11%	7%
Docenten worden ontzien van andere taken			
Schoolleiders	52%	38%	48%
Teamleiders	49%	21%	41%
Examensecretarissen	43%	19%	55%
Examencorrectie wordt verwerkt in normjaartaak			
Schoolleiders	33%	19%	42%
Teamleiders	25%	12%	29%
Examensecretarissen	26%	8%	33%
Anders			
Schoolleiders	10%	4%	8%
Teamleiders	6%	2%	4%
Examensecretarissen	22%	8%	7%

Bron: Enquête correctieproces CSE 2018, SEO Economisch Onderzoek (2018)

Tabel C.5 Verantwoordelijkheidsverdeling van het correctieproces

Wie draagt de verantwoordelijkheid voor ...?					
	Schoolleider	Examen- secretaris	Teamleiders	Correctoren	Niet belegd
... afnamecondities van de examens nalopen					
Schoolleiders	39%	93%	29%	4%	0%
Teamleiders	14%	92%	52%	8%	0%
Examensecretarissen	15%	97%	18%	11%	0%
... adviestabel bekendmaken bij docenten					
Schoolleiders	11%	94%	10%	1%	1%
Teamleiders	5%	94%	17%	2%	1%
Examensecretarissen	3%	93%	8%	3%	3%
... docenten vrijstellen van werkzaamheden					
Schoolleiders	46%	14%	43%	2%	18%
Teamleiders	20%	19%	55%	3%	24%
Examensecretarissen	29%	15%	36%	2%	34%
... (tijdig) inplannen examencorrectie					
Schoolleiders	15%	42%	20%	34%	12%
Teamleiders	6%	39%	24%	36%	20%
Examensecretarissen	4%	39%	14%	34%	22%
... voorzien in voldoende achtervang					
Schoolleiders	47%	51%	36%	1%	9%
Teamleiders	19%	52%	62%	4%	9%
Examensecretarissen	27%	45%	34%	3%	19%
... aanwijzen aanspreekpunt voor problemen					
Schoolleiders	53%	64%	19%	2%	3%
Teamleiders	19%	74%	40%	2%	2%
Examensecretarissen	18%	86%	12%	3%	3%
... leveren van werk aan 2^e correctoren					
Schoolleiders	13%	88%	10%	15%	1%
Teamleiders	4%	86%	15%	16%	2%
Examensecretarissen	3%	92%	4%	10%	1%
... vaststellen eindcijfers					
Schoolleiders	57%	71%	42%	25%	0%
Teamleiders	32%	78%	55%	30%	0%
Examensecretarissen	34%	85%	32%	22%	0%
... evalueren examenperiode					
Schoolleiders	75%	83%	47%	18%	1%
Teamleiders	42%	84%	70%	23%	1%
Examensecretarissen	50%	87%	43%	25%	4%

Bron: Enquête correctieproces CSE 2018, SEO Economisch Onderzoek (2018)

Tabel C.6 Ervaring ten aanzien van zorgvuldigheid of volledigheid van de correctie

	Wel problemen			Geen problemen	
	Bij eerste correctie	Bij tweede correctie	Bij zowel de 1 ^e als de 2 ^e correctie		
Schoolleiders	6%	29%	39%		26%
Teamleiders	12%	25%	28%		35%
Examensecretarissen	9%	20%	39%		32%
Totaal	9%	25%	35%		31%

Bron: Enquête correctieproces CSE 2018, SEO Economisch Onderzoek (2018)

Tabel C.7 Ervaring ten aanzien van logistieke problemen

	Examenwerk wordt te laat aangeleverd aan tweede corrector	Examenwerk wordt te laat terug gestuurd naar eerste corrector	Geen problemen t.a.v. de logistiek
Schoolleiders	9%	62%	29%
Teamleiders	14%	51%	35%
Examensecretarissen	13%	46%	41%
Totaal	12%	53%	35%

Bron: Enquête correctieproces CSE 2018, SEO Economisch Onderzoek (2018)

Tabel C.8 Stellingen t.a.v. integrale tweede correctie

	Zeer mee eens	Mee eens	Noch mee eens, noch mee oneens	Mee oneens	Zeer mee oneens
<i>Stelling 1: De tweede correctie moet integraal worden uitgevoerd (d.w.z. alle examenwerken en per kandidaat alle vragen)</i>					
Oordeel eerste correctoren	38%	39%	13%	8%	2%
<i>Stelling 2: Als de tweede corrector een deel heeft nagekeken en tot de conclusie komt dat de eerste corrector goed heeft nagekeken, is het niet nodig om alles na te kijken</i>					
Oordeel eerste correctoren	3%	13%	11%	39%	34%

Bron: Enquête correctiepraktijk CSE 2018, SEO Economisch Onderzoek (2018)

Tabel C.9 Voorzien in voldoende achtervang

	Er wordt voorzien in voldoende achtervang	Er wordt niet voorzien in voldoende achtervang
Schoolleiders	67%	33%
Teamleiders	59%	41%
Examensecretarissen	52%	48%
Totaal	60%	40%

Bron: Enquête correctieproces CSE 2018, SEO Economisch Onderzoek (2018)

Bijlage D Vragenlijst correctoren

Vragenlijst over de praktijk rondom de correctie van de Centraal Schriftelijke Examens in 2018

Welkom bij de vragenlijst over de praktijk rondom de correctie van de Centraal Schriftelijke Examens in 2018. Deze vragenlijst bestaat uit drie onderdelen:

- Onderdeel A voor eerste correctoren;
- Onderdeel B voor tweede correctoren;
- Onderdeel C voor zowel eerste als tweede correctoren.

Als u dit schooljaar zowel eerste als tweede corrector was, vragen wij u zowel deel A als B in te vullen (naast deel C). Uiteraard wordt de anonimiteit van u en uw school volledig gewaarborgd.

1. Ongeveer hoeveel jaar ervaring heeft u met het corrigeren van examens?
  - ..... jaar
2. Voor welk examenvak vult u deze vragenlijst in?
  - Dropdownmenu examenvak
  - Dropdownmenu niveau
3. Bent u dit schooljaar (2017-2018) eerste of tweede corrector geweest voor bovenstaand examenvak?
  - Alleen eerste corrector
  - Alleen tweede corrector → naar onderdeel B
  - Zowel eerste als tweede corrector

Onderdeel A De praktijk van de eerste correctie

4. Van ongeveer hoeveel examenkandidaten heeft u het werk als eerste corrector nagekeken?
  - ..... examenkandidaten
5. Ongeveer hoeveel klokuren heeft u in totaal ongeveer aan de eerste correctie besteed?
  - ..... klokuren
6. In ongeveer hoeveel dagen heeft u de eerste correctie ongeveer uitgevoerd (inclusief eventuele dagen in het weekend)?
  - ..... dagen
7. Hoe belastend heeft u de eerste correctie van het examenwerk ervaren?
  - Niet belastend
  - Enigszins belastend
  - Belastend
  - Zeer belastend

8. Op welke wijze wordt de eerste correctie bij u op school gefaciliteerd? *Meerdere antwoorden mogelijk*
- Ik krijg een aardigheidje (bijv. een boekenbon)
  - Ik krijg (financiële) compensatie voor (een deel van) de uren besteed aan de correctie
  - Mijn vrijgekomen lesuren worden niet opgevuld met extra lessen
  - Ik hoef niet te surveilleren tijdens de centrale examens
  - Ik kan gemaakte onkosten voor de correctie declareren (bijv. telefoonkosten)
  - De eerste correctie wordt op mijn school niet gefaciliteerd
  - Anders, namelijk ...
9. Hoe tevreden bent u over de manier waarop uw school de eerste correctie faciliteert?
- Zeer tevreden
  - Tevreden
  - Noch tevreden, noch ontevreden
  - Ontevreden
  - Zeer ontevreden
10. Hoe volledig heeft de tweede corrector het werk van de kandidaten naar uw mening nagekeken?
- Zeer volledig (d.w.z. alle werken en per kandidaat alle vragen)
  - Volledig
  - Min of meer volledig
  - Onvolledig
  - Zeer onvolledig (bijv. enkele vragen van enkele kandidaten)
  - Dat kan ik niet overzien
11. Hoe zorgvuldig heeft de tweede corrector het werk van de kandidaten naar uw mening nagekeken? Bijv. verschillende beoordelingen van gelijke antwoorden of uitwerkingen; er zijn goede en/of foute antwoorden over het hoofd gezien.
- Zeer zorgvuldig
  - Zorgvuldig
  - Min of meer zorgvuldig
  - Onzorgvuldig
  - Zeer onzorgvuldig
  - Dat kan ik niet overzien
12. Hoe soepel heeft de tweede corrector het werk van uw kandidaten naar uw mening nagekeken?
- Te soepel (d.w.z. kandidaten zijn bevoordeeld)
  - Soepel
  - Noch te soepel noch te streng
  - Streng
  - Te streng (d.w.z. kandidaten zijn benadeeld)
  - Dat kan ik niet overzien
13. Hoe groot is de invloed van de tweede corrector naar uw mening geweest op uw score?

- Zeer groot
- Groot
- Noch groot, noch klein
- Klein
- Zeer klein

Onderdeel B De praktijk van de tweede correctie

14. Van ongeveer hoeveel examenkandidaten moest u het werk als tweede corrector nakijken (d.w.z. hoeveel examenwerken zaten er in de envelop van de andere school)?
- ..... kandidaten
15. Ongeveer hoeveel klokuren heeft u in totaal aan de tweede correctie besteed?
- ..... klokuren
16. In ongeveer hoeveel dagen heeft u de tweede correctie uitgevoerd (inclusief eventuele dagen in het weekend)?
- ..... dagen
17. Hoe belastend heeft u de tweede correctie van het examenwerk ervaren?
- Niet belastend
  - Enigszins belastend → door naar vraag 19
  - Belastend → door naar vraag 19
  - Zeer belastend
18. Kunt u toelichten waardoor u de tweede correctie als niet/zeer belastend heeft ervaren?
- .....
  - .....
19. Op welke wijze wordt de tweede correctie door uw school gefaciliteerd? *Meerdere antwoorden mogelijk*
- Ik krijg een aardigheidje (bijv. een boekenbon)
  - Ik krijg (financiële) compensatie voor (een deel van) de uren besteed aan de correctie
  - Mijn vrijgekomen lesuren worden niet opgevuld met extra lessen
  - Ik hoef niet te surveilleren tijdens centrale examens
  - Ik kan gemaakte onkosten voor de correctie declareren (bijv. telefoonkosten)
  - De tweede correctie wordt op mijn school niet gefaciliteerd
  - Anders, namelijk ...
20. Hoe tevreden bent u over de manier waarop uw school de tweede correctie faciliteert?
- Zeer tevreden
  - Tevreden
  - Noch tevreden, noch ontevreden
  - Ontevreden
  - Zeer ontevreden

21. In hoeverre heeft de eerste corrector het correctievoorschrift naar uw mening correct toegepast?
- Zeer correct
  - Correct
  - Min of meer correct
  - Incorrect
  - Zeer incorrect
22. Hoe zorgvuldig heeft de eerste corrector het werk van de examenkandidaten naar uw mening nagekeken? Bijv. verschillende beoordelingen van gelijke antwoorden of uitwerkingen; er zijn goede en/of foute antwoorden over het hoofd gezien.
- Zeer zorgvuldig
  - Zorgvuldig
  - Min of meer zorgvuldig
  - Onzorgvuldig
  - Zeer onzorgvuldig
23. Hoe soepel heeft de eerste corrector het werk van de examenkandidaten naar uw mening nagekeken?
- Te soepel (d.w.z. kandidaten zijn bevoordeeld)
  - Soepel
  - Noch te soepel, noch te streng
  - Streng
  - Te streng (d.w.z. kandidaten zijn benadeeld)
24. Van ongeveer welk deel van de kandidaten heeft u vragen nagekeken (als tweede corrector)?
- ..... procent van de examenkandidaten
25. Welk deel van de vragen uit het examen heeft u ongeveer nagekeken?
- ..... procent van de vragen
26. Zijn de volgende uitspraken over de tweede correctie op u van toepassing? (ja/nee)
- Ik heb het examenwerk van alle kandidaten volledig nagekeken
  - Ik heb eerst een deel van de werken/vragen nagekeken en ben daarna gestopt
  - Ik heb eerst een deel van de werken/vragen nagekeken en daarna nog een deel van de overige werken/vragen
  - Ik heb eerst een deel van de werken/vragen nagekeken en daarna heb ik alsnog alle werken/vragen volledig nagekeken (omdat de resultaten van het eerste deel daartoe aanleiding gaven)

Alleen indien 4 x 'nee' bij vraag 26:

27. U gaf bij de vorige vraag aan dat geen van de stellingen op u van toepassing is. Op welke manier heeft u het examenwerk als tweede corrector nagekeken?
- .....
  - .....

28. In hoeverre bent u het eens of oneens met de stelling 'Door tijdsdruk heb ik de tweede correctie minder zorgvuldig kunnen uitvoeren dan wenselijk is'?
- Zeer mee oneens
  - Mee oneens
  - Noch mee eens, noch mee oneens
  - Mee eens
  - Zeer mee eens
29. Heeft u met de eerste corrector een afspraak gemaakt over wanneer het examenwerk bij u aangeleverd zou worden?
- Ja
  - Nee
30. Hoe groot is uw invloed als tweede corrector naar uw mening geweest op de scores van de eerste corrector?
- Zeer groot
  - Groot
  - Noch groot, noch klein
  - Klein
  - Zeer klein

Onderdeel C De praktijk van de eerste en tweede correctie

31. Welke maatregelen zijn naar uw mening nodig om te bevorderen dat alle docenten de tweede correctie integraal (kunnen) uitvoeren? *Meerdere antwoorden mogelijk*
- Er zijn geen maatregelen nodig
  - Tijdig een goede planning in onze school voor de examenperiode, zodat ik daar op tijd rekening mee kan houden
  - Taakverlichting door school tijdens de examenperiode (bijv. door vrijstelling van surveilleren of uitroosteren van leraren)
  - De uren voor de tweede correctie aanwijsbaar opnemen in de jaartaak
  - Financiële compensatie voor de gewerkte uren
  - Meer tijd faciliteren om de tweede correctie uit te voeren, namelijk ..... extra dagen
  - Gezamenlijk corrigeren in breder verband (school of regio), zodat ik steun heb aan collega's
  - Een periode landelijke controle op de uitvoering van de volledigheid en kwaliteit van de tweede correctie
  - Ontwikkeling van sterker sturende antwoordmodellen met meer voorbeeld van volledig juiste, gedeeltelijk juiste en foute antwoorden (meer dichtgetimmerd)
  - Adviezen van vakverenigingen voor het corrigeren op basis van de regionale examenbesprekingen
  - Anders, namelijk .....
32. In hoeverre bent u het eens met de volgende stellingen over de eerste en tweede correctie? (Zeer mee oneens; mee oneens; noch mee eens, noch mee oneens; mee eens; zeer mee eens)

- De tweede correctie moet integraal worden uitgevoerd (d.w.z.: alle examenwerken en per kandidaat alle vragen)
  - Als de tweede corrector een deel heeft nagekeken en tot de conclusie komt dat de eerste corrector goed heeft nagekeken, is het niet nodig om alles na te kijken
33. Zijn er in schoolverband afspraken gemaakt over de organisatie van de examencorrectie?
- Ja
  - Nee → door naar vraag 35
34. Wanneer vonden de eerste gesprekken over de organisatie van de examencorrecties ongeveer plaats?
- dropdownmenu met maanden
  - dropdownmenu met jaar (2017 en 2018)
35. Hoe heeft u zichzelf op de hoogte gebracht van de examenbespreking? *Meerdere antwoorden mogelijk*
- Ik ben bij een regionale examenbespreking van een vakvereniging geweest
  - Ik ben bij een examenbespreking op mijn school geweest
  - Ik heb het verslag van een examenbespreking gelezen
  - Ik ben niet op de hoogte van de examenbespreking
  - Anders, namelijk ...

Tot slot

Alleen indien vraag 9 en/of vraag 20 is 'zeer tevreden'

36. Uit de vragenlijst blijkt dat u zeer tevreden bent over de manier waarop uw school de eerste en/of de tweede examencorrectie faciliteert. Andere scholen zouden daarvan kunnen leren. Staat u ervoor open, dat we u telefonisch benaderen om enkele vragen te stellen over de aanpak van uw school?
- Ja, voor het maken van een afspraak hiervoor ben ik bereikbaar op telefoonnummer .....
  - Nee
37. Heeft u naar aanleiding van deze vragenlijst nog opmerkingen over de praktijk rondom de correctie van de Centraal Schriftelijke Examens?
- .....

Heel hartelijk dank voor uw medewerking!

Bijlage E Vragenlijst schoolleiders

Welkom bij de vragenlijst over het proces rondom de correctie van de Centraal Schriftelijke Examens in 2018. Deze vragenlijst bestaat uit twee onderdelen:

- Onderdeel 1 – Huidig schoolbeleid ten aanzien van het correctieproces
- Onderdeel 2 – Verbeteren van het correctieproces

Het doel van deze vragenlijst is om zicht te krijgen op het beleid ten aanzien van het correctieproces binnen uw school in het afgelopen schooljaar (2017-2018). De anonimiteit van uw school en uzelf wordt uiteraard gewaarborgd.

1. Wat is uw functie binnen de school (ten aanzien van het correctieproces)?
  - Directeur / schoolleider
  - Afdelingsleider / teamleider
  - Examensecretaris
  - Anders, namelijk .....
2. Ongeveer hoeveel jaar ervaring heeft u *vannuit uw huidige functie* met het correctieproces?
  - .... jaar
3. Voor hoeveel vestigingen en klassen bent u verantwoordelijk voor het correctieproces?
  - ... vestigingen
  - ... klassen
4. Voor welke onderwijsniveaus bent u verantwoordelijk voor het correctieproces?
  - Vmbo
  - Havo
  - vwo

Onderdeel 1: Huidig schoolbeleid ten aanzien van het correctieproces

5. Wie draagt de verantwoordelijkheid voor de volgende processen ten aanzien van de examen-correctie? *Meerdere antwoorden mogelijk*

	Directeur / schoolleider	Examen- secretaris	Afdelings- / teamleiders	Docenten / correctoren	Niet belegd
Voorafgaand aan de examens					
Afnamecondities van de examens nalopen					
Adviestabel voor het verzenden van het correctiewerk bekend maken bij alle docenten					
Docenten vrijstellen van werkzaamheden voor het uitvoeren van de examencorrectie					
(Tijdig) inplannen van de examencorrectie					
Tijdens de examens					
Voorzien in voldoende achtervang voor het geval docenten onverhoopt uitvallen tijdens de correctieperiode					
Aanwijzen van een aanspreekpunt voor problemen ten aanzien van de correctie					
Na de examens					

Het leveren van het examenwerk aan de tweede correctoren					
Het vaststellen van de eindcijfers van de examenkandidaten					
Evalueren van het verloop van de examenperiode					

Afspraken rondom de correctie

6. Worden er in schoolverband afspraken gemaakt over de organisatie van de examencorrectie?
  - Ja
  - Nee → door naar vraag 8
7. Wanneer zijn de eerste afspraken gemaakt over de organisatie van de examencorrectie in het schooljaar 2017-2018?
  - Maand (jan – dec)
  - Jaar (2017/2018)
8. Is het correctieproces onderwerp van gesprek tussen de schoolleider en afdelingsleiders/teamleiders?
  - Ja, alleen rondom de examenperiode
  - Ja, ook buiten de examenperiode om
  - Nee
9. Wordt er overleg georganiseerd met docenten/vakgroepen ten aanzien van de examencorrectie?
  - Ja, alleen rondom de examenperiode
  - Ja, ook buiten de examenperiode om
  - Nee
10. Worden docenten geattendeerd op het zorgvuldig/volledig nakijken van de examens? *Meerdere antwoorden mogelijk*
  - Ja, door de schoolleider
  - Ja, door afdelings-/teamleiders
  - Ja, door docenten onderling
  - Ja, door iemand anders, namelijk ....
  - Nee, hier zijn ze zelf verantwoordelijk voor
11. Worden er afspraken gemaakt over het ontzorgen van docenten die meer correctiewerk hebben dan andere docenten?
  - Ja, door de schoolleider
  - Ja, door de afdelings-/teamleiders
  - Ja, door docenten onderling
  - Ja, door iemand anders, namelijk ....
  - Nee

Planning van de correctie

12. Wordt het correctieproces verwerkt in de jaarplanning van de school?
  - Ja
  - Nee → door naar vraag 15
13. Wordt er bij het inplannen van de examencorrectie gebruikgemaakt van bestaand hulpmateriaal, zoals de adviestabel voor het versturen van het examenwerk of de protocollen voor de centrale examens?

- Ja
  - Nee
14. Waarom wordt de correctie niet verwerkt in de jaarplanning van de school?
- Open antwoord

Facilitering

15. Worden docenten gefaciliteerd voor het uitvoeren van de examencorrectie?
- Ja, alleen voor de *eerste* correctie → door naar vraag 17
  - Ja, alleen voor de *tweede* correctie → door naar vraag 18
  - Ja, voor zowel de eerste als de tweede correctie
  - Nee → door naar vraag 23
16. Verschilt de facilitering voor de eerste en de tweede correctie?
- Ja, omdat ...
  - Nee → door naar vraag 19
17. Op welke wijze wordt de eerste correctie gefaciliteerd? *Meerdere antwoorden mogelijk*
18. Op welke wijze wordt de tweede correctie gefaciliteerd? *Meerdere antwoorden mogelijk*
19. Op welke wijze worden de eerste en tweede correctie gefaciliteerd? *Meerdere antwoorden mogelijk*
- Docenten krijgen een aardigheidje (bijv. een boekenbon of etentje)
  - Docenten krijgen een financiële compensatie voor (een deel) van de uren besteed aan de correctie
  - De vrijgekomen uren van docenten worden niet opgevuld met extra lessen
  - Docenten hoeven niet te surveilleren tijdens de centrale examens
  - Docenten kunnen gemaakte onkosten declareren (bijv. telefoonkosten)
  - Docenten worden tijdens de correctieperiode zoveel mogelijk ontzien van andere taken
  - De examencorrectie wordt verwerkt in de normjaartaak van docenten
  - Anders, namelijk ...
20. Wordt er bij de facilitering gedifferentieerd naar correctie-intensiteit van de verschillende vakken?
- Ja, docenten van correctie-intensieve vakken worden *meer* gefaciliteerd
  - Nee, alle docenten worden evenveel gefaciliteerd
21. Wordt er voorzien in voldoende achtervang voor het geval docenten onverhoopt uitvallen tijdens de correctieperiode?
- Ja, door middel van ...
  - Nee
22. Waarom wordt de examencorrectie niet gefaciliteerd?
- De examencorrectie is onderdeel van de taken van docenten van examenklassen, het hoort er dus gewoon bij
  - Anders, namelijk ...

Evaluatie van het correctieproces

23. Wordt het correctieproces geëvalueerd?
- Ja, dit wordt structureel gedaan (bijv. jaarlijks)
  - Ja, dit wordt alleen incidenteel gedaan (bijv. op aanvraag van docenten of bij ervaren problemen)
  - Nee
24. Waarom wordt er niet geëvalueerd?
- Alles verloopt goed, dus er is geen aanleiding toe

- Door tijdgebrek komt het er niet van
- Anders, namelijk ...

Onderdeel 2: Verbeteren van het correctieproces

25. Zijn er wel eens problemen met de correctie waarbij zorgvuldigheid of volledigheid een rol spelen?
- Ja, bij de eerste correctie
  - Ja, bij de tweede correctie
  - Ja, bij zowel de eerste als tweede correctie
  - Nee
26. Zijn er wel eens problemen met de logistiek van de eerste en tweede correctie?
- Ja, examens komen wel eens later dan afgesproken aan bij de tweede correctoren
  - Ja, examens komen wel eens later dan afgesproken terug van de tweede correctoren
  - Nee
27. In hoeverre bent u tevreden over het correctieproces van uw school?
- Zeer ontevreden
  - Ontevreden
  - Noch ontevreden, noch tevreden
  - Tevreden
  - Zeer tevreden → naar vraag 30
28. Welke verbeteringen zijn er naar uw mening mogelijk in het correctieproces?
- Open antwoord
29. Wat is er nodig om deze verbeteringen vorm te kunnen geven?
- Open antwoord

Tot slot

30. Uit de vragenlijst blijkt dat u zeer tevreden bent over het correctieproces van uw school. Andere scholen zouden daarvan kunnen leren. Staat u ervoor open, dat we u telefonisch benaderen om enkele vragen te stellen over de aanpak van uw school?
- Ja, voor het maken van een afspraak hiervoor ben ik bereikbaar op telefoonnummer .....
  - Nee
31. Heeft u naar aanleiding van deze vragenlijst nog opmerkingen over het proces rondom de correctie van de Centraal Schriftelijke Examens?
- Open antwoord

Hartelijk dank voor uw deelname aan deze enquête!

seo economisch onderzoek

Roetersstraat 29 . 1018 WB Amsterdam . T (+31) 20 525 16 30 . F (+31) 20 525 16 86 . www.seo.nl